

կը պատճառեն ալեծուփ հրախաղք ջը-
րին մէջ անդրադառնալով: Օրինակի
համար կը կառուցուի արև մը, հաս-
տատելով տաշտի (jatte) մը չորս կող-
մը շատ մը հրթիռներ: Վառօգին այ-
րումը բաւական է արագ շարժում մը
տալ բոլոր այս կազմածին հոլովմանը:

Մկրտիչ Տիշգեան
Աշ. Ռափ. Վարժ:

Ս Ա Ր Դ Ք

(Տես երես 13:)

է

Հիմա դիտէ այն կաթիլ մը ցօղը որ
տերեւի մը վրայ ձևացեր է. տես ինչ-
պէս գոյնզգոյն ճառագայթներ մէջէն
կը կտրին: Հորիզոնին բարձրացող
արեւը, անանկ անսովոր պայծառութեւ
մէջէն կը շողշողայ՝ որ տեսութիւնը կը
շլացնէ. ծիրանի գօտւոյն գեղեցիկ գոյ-
ները մէջը կը նշմարես: Միով բանիւ
երկինք ու երկիր զարմանալի գեղեց-
կութեամբ մէջը կը ծնանին:

Որչափ անտարբեր ըլլայ մէկը՝ չկըր-
նար այն կաթիլին հայեցուածք մը տալ
և չախորժիլ. « ինչ յստակ ջուր, կը
կանչէ, ինչպէս ամենաշինջ, բոլորովին
պայծառ, անխառն ամենևին ինչ և ի-
ցէ նիւթէ »:

Կեցիր քիչ մը, դնեմ առջիդ այդ կա-
թիլը՝ լիճ մը ահագին. տեսնես այն ա-
մենաշինջ կաթիլիկը, լի զեռուններով,
շնչաւորներով հոծ: Տեսնես մէջը էակ-
ներ կերպ կերպ. կայ որ անուաւոր է
և անուի պէս կը հոլովի. կայ որ որդ-
նակերպ՝ և որդի պէս կը սողայ: Տես-
նես մէջը գազաններ պէսպէս. մեծ,
մանր, մանրագոյն: Տեսնես կռիւ, պա-
տերազմ, մահ, ծնունդ և բիւր երևոյթք.
տեսնես միով բանիւ աշխարհք մը,
տիեզերք մը, և այս 'ի փոքր կաթիլ:

Եւ ինչպէս բազմաթիւ, մանաւանդ
թէ անթիւ:

Ը

Այս ամենայն կաթիլ մըն է. ամէն
այս հրէշաւոր երևոյթները, կ'ըսես,
կաթիլի մը մէջ կը նշմարեմ: Ո՛րչափ
անհամար աշխարհքներ ուրեմն գա-
ւաթ մը գուտ ջուր յիս կը լեցնէ:

Բայց մեզի երնէկ. մեր աչաց տկա-
րութիւնը չներեր մեզի այն երևոյթին
ականատես ըլլալու: Ապա թէ ոչ ո՞ր
աչքը կրնար տանել այն տեսարանին,
ո՞ր սիրտը հանդուրժել այն մոռածու-
թեանը, որ անհամար զեռնոց վան-
գուած մը՝ գաւաթ մը ջրով ստամոք-
սին մէջ կը լեցնենք:

Իսկ թիւը գիտնալ կ'ուզես. ահա
գաղափար մը միայն որ մարդկային եր-
կայնամիտ համբերութեան հրաշալի
արգասիք մըն է:

Ոչ գաւաթ մը ջուր, այլ կաթիլ մը,
մանաւանդ թէ կաթիլիկ մը որ հագիւ
թէ կորեկի մը հատիկի չափ կայ, փոր-
ձի առած է մարդ: Երկայնամիտ համ-
բերութեամբ մանրագիտին միջոցաւ՝
համբեց Լայվէնհէք, գտաւ հազարներ,
բիւրաւոր էակներ որ մէջը կը լողային:
Ռոպէրդ Դուք և այլ շատեր նոյն փորձը
կրկնեցին, և գտան ոմն տասը հազար,
ոմն երեսուն հազար, և այլ ոմանք մին-
չև երեսունուհինգ հազար: Թուեցին, և
այն էակաց պատկերն իսկ գծադրեցին
իրենց փորձերուն քովը, 'ի հաւատար-
մութիւն իրենց խօսքերուն, և 'ի ծա-
նօթութիւն անոնց՝ որ մանրագիտի
համբերութեան երկայնամիտութիւնը չու-
նին:

Թ

Կաթիլին օրինակը տես կերպով մը
մանր միջատաց վրայ. ճանճը, և քան
զինքը մանր՝ լուն, ունին իրենց խորթքն,
որ իրենց մարմնոյն վրայ կպած՝ ճանկա-
ւոր, մագլակերպ թաթիկներով՝ ժուռ
կու գան, և անոնց մարմնոյն հոյզերովը
կը անանին:

Աչքդ անդին դարձուր. տես այն քա-

րին վրայ յարեալ կանաչը, այն սողա-
ցող մամուռներ՝ իբր ուվասիս մը շնչաս-
պառ ոգեկորոյս անապատին մէջ: Կա-
նաչ իբր զմրուխտ, փալփլացող իբր
թաւիշ, անշունչ, թափուր ամէն շար-
ժուն էակէ կ'երենայ, ամայի՝ կատա-
րեալ անապատ: Սակայն եթէ կարելի
ըլլար աչքդ մանրադէտ փոխուէր՝ ա-
մէն տեսակ կրից երևոյթ մէջը կը տես-
նէիր. սիրոյ, ատելութեան, պատե-
րազմաց, այլակերպութեանց և այլ
հրաշալեաց, որոց ոչ գիտակ ենք և ոչ
դիտող եղած ենք երբէք:

Ժ

Այս մանր էակներն անմասն չեն ան-
շուշտ կարճատե կեանքի մը զբօսանք-
ներէն. անոնք որ տերեւի մը վրայ կը
զեռան՝ իրենց յատուկ ախորժակին
գեղեցկութիւններովը կը պարարին:
Տերեւի մը վրայ, տարակոյս չկայ որ բո-
լոր աշխարհքի մը զարմանալիքները կը
նշմարեն: Անոր թաւութիւնը, անտես
մեր աչաց, անտառաց շնորհքն ունին
իրենց առջև. բիւրաւորը անոնց հովա-
նիին տակը կը հանգչին, և այլ անթիւք
դաշտերուն վրայ կ'արածին, կամ հիւ-
թոց ծովակներու մէջ կը լողան, ոսկե-
փայլ, արծաթագոյն հոյզերով սնանե-
լով: Չունինք զաղափար. բայց անտա-
րակոյս տնկի մը իւրաքանչիւր մասը՝
նորանոր տեսարանաց, պէտպէս զբօ-
սանաց դուռ է անոնց առջին:

Այլ ափսոս. կեանքը կարճ, վայել-
քը կարճագոյն:

Այն փոքր աշխարհքին մէջ երիտա-
սարգութիւնը առաւօտեան է անտա-
րակոյս, և ծերութիւնը երեկոյեան:
Յետ որոյ այն մանր էակն ալ այն օրի-
նաց հնազանդելով որ զմեծ էակները
կը կառավարէ, կը տկարանայ, կը լռէ
շարժումներէ, կ'անյայտի, և այլք տեղը
կը յաջորդեն. կեանքը մահուան տե-
ղիք կու տայ և մահը կենաց, որով փո-
փոխակի այս երկու երևոյթք մէկզմէկ
կը յաջորդեն:

Այս օրէնքը ընդհանուր է ամենայն

կենսունակաց. ասով է որ բնութիւնը
կը զինի հնացեալ ծերութեան մը դէմ:
Էակը՝ փայլուն ընթացք մը կատարե-
լէն ետքը, կէտ մը կը հասնի որ ներքին
գործունէութեան բոցը մարելով՝ դան-
դաղութե կ'իյնայ. և զառամեալ կ'ան-
պիտանանայ անկարողութեամբ: Հարկ
է որ նորոգի: Սակայն նորոգութեան
ուրիշ միջոց մը չկայ բայց եթէ հողը՝
ուսկից ծագումն առաւ. որով դար-
ձեալ անոր կը դառնայ, հետը կը խառ-
նուի, կը միանայ ու նորէն կը բող-
բոջի:

Ահա բողբոջեալ նոր արարած, նոր
շնչով ոգեկորեալ էակ, որ կը սկսի նոր
շրջանով իր կատարեալ զարգացման
ընթացքը կատարելու:

Այսպէս բնութիւնը կանոնաւոր շրջ-
ջանով մը կ'աշխատի. և այս ամէն հրա-
շալիքը, այս մեծ ու փոքր էակներն որ
կը ստեղծէ՝ ունին իրենց յատուկ պատ-
մութիւնը, որ անտարակոյս չէ զուրկ
յօգտաբեր հետաքրքրութենէ, և թերեւ
այնչափ աւելի՝ որչափ իրենք աւելի
մանր են:

Ստուգիւ կրնանք զուրցել առ հա-
սարակ, որ եթէ եղեր են՝ չեն անպի-
տան. եթէ գոյացեր են՝ իրենց վախ-
ճանն ունին. անոր համար ալ իրենց
յատուկ քաղաքական պատմութեան
քննութիւնը՝ կրնայ մեծապէս օգտա-
կար ըլլալ մարդկութեան, իբր անոր
թշուառութեանց բուժիչ: Ո՞ր գիտէ ինչ
մեծ մասն ունին ասոնք այն ծանր, լի
արհաւիրք թշուառութեանց մէջ, ո-
րոնցմով աստուածային ձեռքը՝ մարդ-
կային խեղութիւնը կը հարուածէ:

Մտոյդ՝ որ իրենց պատմութեան ընդ-
արձակութիւնը մեծ է, և այնչափ մեծ՝
որչափ անծանօթ 'ի մէնջ:

ԺԱ

Այսպէս ուրեմն բնութիւնը անյադ
է իր հրաշալեաց մէջ. ստեղծելը՝ զբօ-
սանք մըն է իրեն: Կեանք կը ստեղծէ,
և այդ կեանքը չափ մ' ունի. բայց մեր
կարողութենէն անըմբռնելի: Կենաց

յառաջբերեալ արդիւնքները միշտ զարմանալիք են :

Բայց այս զարմանալեաց մէջ չկայ արդեւոր անպիտան էակ մը , արարած մը որ ամենեւին օգուտ մը չունենայ , որ ըստ ինքեան չարիք կարենայ զուրցուիլ :

Բնութիւնը բարեաց մայր է . այն որ մեր կարճ տեսութեանը չարիք կ'երևնայ , բարիք կը գտնենք եթէ կարող ըլլանք իր կարգաւորիչ օրինացը խելք հասցնել : Տես , ինչ աշխոյժ կը բանեցնէ մանր էակաց վրայ , ուր մենք չարիք կը նշմարենք :

Ստոյգ կը տեսնենք մեծ էակաց վրայ այն գեղեցիկ ներդաշնակութիւնը , որով մէկմէկու հետ չաղկապեալ են , ինչպէս շղթայի մը օղերը : Ինչպէս մեծ էակաց վրայ , նոյնպէս մանուկաց վրայ ալ նոյն ներդաշնակութեան օրէնքը պէտք է որ ըլլայ . վասն զի օրինադրողը մի և նոյն բնութիւնն է : Եւ ոչ այս միայն . այլ և փոքր և մեծ էակք՝ պէտք է որ վերաբերութեամբք մէկմէկու հետ չաղկապեալ ըլլան :

Բայց եթէ մեր տեսութեան չափաւորութիւնը մեզի չներեր տեսնելու անոնց մէկմէկու հետ ունեցած առընչութիւնը , կամ նշմարել անոնց օգուտը այս ընդհանուր ստեղծագործութեանց աշխարհքին մէջ , մեր անկարողութեանը մեղադրանք դնելու ենք և ոչ բնութեան :

ԺԲ

Սարդը պզտի էակ մըն է այլանդակ երևոյթով , խիթալի տեսքով : Անոր կերպարանքը վախ մը կ'արթնցնէ մեր անփորձ սրտին մէջ . կ'արհամարհենք զինքը և կենաց իսկ անարժան կը սեպենք :

Կը սխալինք . . . : Այս ընդհանուր ստեղծագործութեան մէջ այն ալ իրեն որոշեալ տեղն ունի . բնութիւնը զինքը այն տեղ որոշեր , կարգեր է : Պաշտօն մը ունի կատարելու , ծառայութիւն մը լրացնելու , օրէնք մը հնազանդելու , ինչպէս ամէն էակք : Չարհամարհենք

զայն . չխոտենք բնութիւնը : Եթէ տըգէտ ենք անոր օգտին , քննենք ու սորվինք : Բնութեան արդիւնքները զիջք մըն են առջևնիս բացուած . ոչ գրով միայն դրոշմուած այլ և արդեամբք . ոչ խօսքով միայն կը խօսին այլ և գործով , որ է ազդողագոյն :

Ընդհանուր տեսութիւն մըն է այս որ մասնաւոր ոճով մը դրոշմելու կը սկսինք : Այս ընդհանուր տեսութեանը մէջ կը բովանդակուի այս դասու կենդանեաց համառօտ պատմութիւնը :

Հ. Յ. Վ. ԻՍԱԿԵՐՏԵՆՑ

Կը շարունակուի :

ԻՄ ՎԱՆՔՍ

Դրաբեասնի մը անտիպ յիշատակագիրք :

(Տես երես 17)

Բ

Երբոր ինքնիրենս եկայ , ինծի բոլորովին անծանօթ սենեկի մէջ անկողնոյ մը վրայ պառկած գտայ զիս . երբոր աչքերս բացի , չորս կողմն քանի մը հոգի տեսայ որ սկզբան չկրցայ ճանչնալ : Կամաց կամաց որոշեցի որ հոն կար ժողովրդապետը , ետքը ազնիւ Մարգարիտա , հուսկ ետքն ալ մայրս : Չէի կրնար հասկնալ թէ ինչպէս այն սենեկին և անկողնոյն և անոնց մէջ կը գտնուէի . այլայլեալ և խռովեալ գըլխուս մէջ կերպով մը այնչափ բիւր տեսակ խառնակ մտածութիւններ և տխուր երևոյթներ կը պտըտէին որ զիս սոսկալի կերպով կը սարսափեցնէին : Ուժգին և տապալիսառն ջերմ մը կը կեղեքէր զիս . դողդոջուն սարսուռ մը կը ցնցէր զիս և կը տապնապեցնէր . քանի մը անգամ կարծես թէ զիս ամենայն ուժով բռնող ստուերէ մը փախչողի պէս ուղեցի անկողնէս ցատքել : Այն